

20. Служебные перемены по Черниговской губернии // ЧГВ. – 1881. – № 6, 8 февраля. – Часть официальная.

21. Служебные перемены по Черниговской губернии // ЧГВ. – 1881. – № 20, 17 мая. – Часть официальная.

22. Состав Черниговского губернского земства (1865–1884) // ЗСЧГ. – 1884. – № 6–10. – Приложение. – С. 1–106.

23. Список членов Черниговского Благотворительного Общества по 1-е января 1882 года // ЧГВ. – 1882. – № 7, 14 февраля. – Часть неофициальная.

24. Холмский А.И. Свод постановлений Черниговского губернского земского собрания 1865–1882 / А.И. Холмский / [Издание Черниговского губернского земства]. – Одесса: Типография В. Кирхнер, 1884. – 729 с.

25. Черниговское губернское земское собрание XXII очередной сессии с 4-го по 19-е декабря 1886 года (Журналы собрания и стенографический отчет). – Чернигов: Земская типография, 1887. – 424, XIV, 272 с.

Рахно А.Я. Земская деятельность П.И. Богинского

В статье освещены основные вехи жизненного пути и общественной деятельности председателя Черниговской губернской земской управы в 1881–1883 гг. П.И. Богинского (1824–1886). Особое внимание уделено анализу его деятельности в земских учреждениях Черниговской губернии.

Ключевые слова: П.И. Богинский, Черниговское губернское земство, гласный, председатель губернской земской управы.

Rakhno O.Ya. Zemstvo activity of P.I. Bohynskiy

The basic milestones in the life and social activity of Chairman of the Chernihiv provincial zemstvo council in 1881–1883 P.I. Bohynskiy (1824–1886) are explained in the article. The particular attention is paid to the analysis of his activity in zemstvo institutions of the Chernihiv province.

Key words: P. I. Bohynskiy, zemstvo of the Chernihiv province, town councilor, Chairman of the provincial zemstvo council.

09.03.2015 р.

УДК 94(477):447.993 «189/190»

М.О. Мельник

ДО ІСТОРІЇ МИРОВИХ СУДІВ ГЛУХІВСЬКОГО ПОВІТУ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті розглядається процес створення інституту мирових судів після судової реформи 1864 р. Досліджено порядок виборів мирових суддів та проаналізовано нормативні положення «Учреждения судебных установлений» 1864 р., матеріали журналів земських повітових зборів Глухівського повіту Чернігівської губернії.

Ключові слова: реформа, мирові суди, мирові судді, Російська імперія.

У другій половині ХІХ ст. в Російській імперії було здійснено ряд буржуазно-демократичних реформ, які сприяли розвитку країни. Особливої уваги заслуговує судова реформа 1864 р., яка вважається найрадикальнішою, новаторською і технічно найуспішнішою з усіх «великих реформ»

Олександра П. Вона запровадила низку передових на той час і демократичних за змістом принципів судоустрою та судочинства, які не втратили своєї актуальності в умовах сьогодення. Одним з її головних інститутів став мировий суд, який втілює в собі найголовніші засади демократичного судочинства – гласність, усність, швидкість розгляду дрібних цивільних і кримінальних справ, можливість закінчення справи примиренням сторін.

Проблема інституту мирового суду висвітлювалася як у дореволюційній, так і в радянській та сучасній юридичній літературі у працях таких відомих державних діячів, юристів, учених-правознавців, як Б.В. Віленський [3], Г.А. Джаншиєв [5], А.Ф. Коні [10], С.П. Мокринський [11], Н.А. Окунєв [12], В.А. Чехович [18], Д.А. Шигаль [19] та інші. Ними досліджено інститут мирового суду з погляду його організаційно-правового функціонування та процесуальної діяльності. Разом із тим, незважаючи на наявність уваги з боку вчених-правознавців до особливостей судочинства в мирових судах, питання, які пов'язані з організацією та діяльністю мирового суду на українських землях у кінці ХІХ – на початку ХХ ст., потребують подальшого вивчення. Саме цією обставиною зумовлюється мета даної статті – із залученням конкретних прикладів розкрити основні історико-правові особливості функціонування мирового суду на території Глухівського повіту Чернігівської губернії. Новизна роботи обумовлена використанням матеріалів журналів засідань Глухівського повітового земського зібрання та Чернігівського місцевого періодичного видання «Черниговские губернские ведомости».

Економічні, політичні та суспільні передумови, що склались у Російській імперії, зумовили необхідність реформування судової системи та введення до неї нових інститутів. У першій половині ХІХ ст. місцеві суди перебували у віданні поліції і були організовані за станом ознакою. Вони, за оцінкою І.Я. Фойницького, «...давали замість правосуддя неправду чорну, хабарництво і крайню неквапливість процесу» [17, 304–305], тому їх зміна являла собою нагальну необхідність. На мирову юстицію поклали великі надії як укладачі судових статутів, так і громадськість. Новий суд мав стати судом справедливим, усним, дешевим, близьким до народу, позбавленим бюрократичної тяганини та канцелярського формалізму. В Учреждении судебных установлений» буквально значилося, що мирові судді обираються з «місцевих землевласників, більш-менш відомих усім виборцям», і в особі мирового суду «надається місцевим обивателям не лише найближчий засіб для вирішення спорів про право у справах, які вимагають швидкого вирішення на місцях і наглядного знання місцевих обставин та відносин,

але разом з тим і посередника для узгодження вимог, які надто часто тільки на своєму початку видаються протилежними» [16, 54, 93]. Тобто, за законом мирові судді мали бути не лише суддями у прямому розумінні цього слова, але й примирителями між сторонами для схилення їх до миру.

Появі мирового суду передувала копітка робота урядових комісій, дискусії у наукових та суспільних колах. Сучасники пов'язували проведення судової реформи, а отже і введення мирового суду, перш за все, із ліквідацією кріпацтва. Так, С. Безобразов, член Володимирського губернського комітету, наголошував на неможливості проведення селянської реформи без судової, оскільки «селян передадуть на жертву свавілля, жадібності та хабарництва чиновників» [4, 51]. Безумовно, тут простежується їх взаємозв'язок.

Мировий суд багатьма розглядався не тільки як суд селянський, а судова інстанція, що могла б розглядати малозначущі справи взагалі та відповідати таким критеріям, як доступність, швидкість розгляду справи, можливість примирення сторін. Відомий вчений-процесуаліст Є. Васьковський відзначав, що укладачі статутів, зберігаючи для місцевих судів назву «мирові», прагнули підкреслити характер нової судової влади, покликаної не стільки судити, скільки мирити й усувати спори» [2, 257].

Введення судової реформи 1864 р. проходило поступово. Так на території Чернігівської губернії суди, що утворилися за судовими уставами, почали діяти з 1869 р., про що свідчить повідомлення про оголошення подяки імператора Олександра II чернігівському губернатору Сергієві Голицину від 1 червня 1869 р. *«Государь император, по всеподданнейшему докладу министра юстиции о распоряжениях начальника Черниговской губернии, способствовавших успешному и своевременному введению судебной реформы во вверенной ему губернии, в 8 день минувшего мая, высочайше повелеть соизволил: объявить монаршую его императорского величества благодарность начальнику Черниговской губернии, свиты его императорского величества генерал-майору князю Голицыну»* [9, 728].

Відповідно до Судових статутів система мирових судів складалась із двох ланок: 1) дільничний мировий суддя (зазвичай у повіті було декілька дільниць мирового суду, кожна з яких об'єднувала по кілька волостей), почесний мировий суддя (не мав окремої дільниці, але користувався всіма правами мирового судді); 2) повітовий з'їзд мирових суддів – апеляційна інстанція для справ, що розглядалися дільничними мировими суддями. Загальною судовою касаційною інстанцією, юрисдикція якої поширювалася на мирові суди, визначався Сенат.

Мирові суди розглядали дрібні кримінальні (проступки проти громадського порядку, образа

і побиття людини, шахрайство тощо) та цивільні справи. Виходячи з цього, мирові судді мали право оголошувати зауваження, догану, накладати грошове стягнення не більше 300 рублів, карати арештом до 3 місяців та тюремним ув'язненням до 1 року [16, 13, 52, 54].

Центральною особою новоствореного інституту був мировий суддя. Як відзначено Р. Уортманом, реформа «породила новый тип уважаемого и щепетильного судьи – дворянина, который строго соблюдал беспристрастие и справедливость в своих постановлениях...» [15, 445]. Цьому сприяла низка об'єктивних та суб'єктивних факторів. До перших слід віднести юридичне закріплення правового статусу мирового судді на законодавчому рівні. Аналіз положень «Учреждения судебных установлений» дозволяє простежити структурні елементи його правового статусу: права, свободи, обов'язки; виборчі цензи, процедуру виборності; процесуальну діяльність; окремо виписаний правовий статус почесних мирових суддів та дільничних мирових суддів. Посада мирового судді вважалася громадською службою, була виборною та набувала високого п'ятого класу. Мирові судді мали особливий знак – золотий ланцюг із зображенням з лицеві сторони дати проведення судової реформи «20 листопада 1864 р.» та герба держави, а зі зворотної – герба судового відомства (так званого стовпа закону з короною нагорі).

Вагомим здобутком реформи стала виборність мирових суддів, які обиралися всіма тодішніми суспільними станами на повітових земських зборах або на засіданнях міських дум терміном на три роки з подальшим затвердженням Сенатом. Поряд із відповідністю загальним умовам вступу на суддівську службу, як-то: російське підданство, 25-річний вік, чоловіча стать та моральна бездоганність, кандидати у мирові судді згідно до ст. 19 «Учреждения судебных установлений» повинні були відповідати й вимогам трьох цензів: місцевого, освітнього та майнового [16, 37].

Сутність місцевого цензу полягала у тому, що мировими суддями за загальним правилом могли бути лише місцеві жителі [16, 37]. Закріплюючи у Судових статутах таку вимогу, законодавці мали на меті створити з мирових суддів авторитетну місцеву владу, добре знайому з місцевими звичаями та традиціями. Необхідність для кандидата в мирові судді відповідати вимогам іншого – освітнього – цензу означала те, що за ст. 19 «Учреждения» у мирові судді могли обиратися лише ті особи, які отримали освіту у вищих чи середніх учбових закладах або ж прослужили не менше трьох років на таких посадах, при відправленні котрих могли набути практичних відомостей у провадженні судових справ. Досить показово, що освітній рівень мирових суддів в українських губерніях, які обиралися на свої посади

повітовими зборами, характеризується як високий. Так, наприклад, у Катеринославській губернії кількість таких суддів сягала 24 осіб, або 61,5 %, у Полтавській – 35 (63,6 %), Таврійській – 23 (76,6 %), Харківській – 25 (56,8 %), Херсонській – 34 (64,1 %), Чернігівській – 35 (68,6%) [12, 207–212].

Окрім місцевого та освітнього цензів, кандидати у мирові судді повинні були відповідати й вимогам майнового цензу, встановлення якого пояснювалося укладачами Статутів, перш за все, тим, що мировий суддя за характером своєї діяльності повинен мати матеріальну незалежність. Сутність майнового цензу відповідно до п. 3 ст. 19 «Учреждения» полягала у необхідності для особи, що обирається на посаду мирового судді, володіти майном не менше як на суму 15 тис. руб., або ж «у містах нерухомою власністю, оціненою для стягнення податку: у столицях не менше 6 тис. руб., в інших же містах не менше 3 тис. руб.». До цього слід додати й те, що за тим же п. 3 ст. 19 допускалося, щоб кандидат у мирові судді відповідав майновому цензу й у тому випадку, коли він сам не володів необхідним майном, але це майно мали його родичі чи дружина. Наприклад, 22 вересня 1878 р. Глухівські земські повітові збори Чернігівської губернії розглянули декілька заяв та довіреностей щодо надання з боку вказаних у п. 3 ст. 19 «Учреждения» родичів кандидатам на посаду мирового судді необхідного майнового цензу. В одному випадку рідний брат Тимофій Анісімов надав Петру Анісімову 200 десятин землі, в іншому дружина надала своєму чоловікові Дмитру Карпеці по довіреності нерухомість, що перебувала у Глухівському повіті, та 724 десятини землі [6, 203–204].

Передбачалися умови, за яких особа не могла бути вибраною мировим суддею: судимість,

перебування під слідством; звільнення зі служби в судовому відомстві, виключення із духовного середовища, дворянських зібрань; банкрутство; належність до духовного сану; знаходження під опікою за марнотратство [16, 46].

За загальним правилом відповідно до положень «Учреждения судебных установлений» мирові судді обиралися земськими повітовими зборами, а Москві, Санкт-Петербурзі та Одесі – міськими думами [16, 47, 55]. Встановлення такого правила означало те, що місцеве населення безпосередньо не брало участі у виборах мирових суддів. Їх обирали гласні – учасники земських повітових зборів, які формувалися місцевими жителями у виборному порядку на підставі спеціального Положення про губернські та повітові земські установи. Таким чином, волевиявлення місцевих жителів щодо обрання мирових суддів було опосередкованим: спочатку обиралися гласні у земські збори, а ті вже обирали мирових суддів.

Слід відзначити, що обранню мирових суддів передувало складання списку осіб, які мали законну правоздатність до заняття цієї посади. На початку списку вказувалися наявні мирові судді, потім – всі інші правоздатні особи, які мали право на заняття посади мирового судді [16, 50]. Список повинен був бути виготовлений за три місяці до виборів і складався повітовим предводителем дворянства за згодою з міським головою та місцевими мировими судьями. За два місяці до виборів він повідомлявся губернатору та публікувався у губернських відомостях [16, 51]. У першій та другій таблицях наведені списки осіб, що мали право бути обраними у мирові судді по Глухівському повіту Чернігівської губернії у 1913 р. [14].

Таблиця 1

Список лиц, имеющих быть избранными в должности Почетных Мировых Судей по Глуховскому Судебно-Мировому Округу, на основании Высочайше утвержденного 15-го июня 1912 года закона о преобразовании местного суда
Составлен Глуховским уездным предводителем дворянства 30-го июля 1913 г.

Чин или звание, имя, отчество и фамилия, какую должность занимает или находится в отставке (Учр. Суд. Устан. Ст. 42 и 49)	Состоит в Российском подданстве	Сколько имеет от роду лет	Получил образование в высших или средних учебных заведениях, и если нет, то выдержал соответствующее испытание или прослужил и сколько лет на должности при исправлении которых мог приобрести практические сведения в производстве судебных дел. (Учр. Суд. Т. 2, полож. Суд. Уст. Ст. 19)	Каким имущественным цензом, какого размера и в каком уезде владеют внесенные в список лица, или их жены, или родители с показанием, кто именно из сих лиц владеет имуществом (Учр. Суд. Ст. 19 и 3, ст. 20)	Были в виду особого присутствия удостоверения, что внесенные в список лица, не подвергались одному из случаев, указанных в 21 ст. Учр. Суд. Уст. И если было по сему предмету сомнение, то в чем именно и как разрешено
---	---------------------------------	---------------------------	---	---	---

Аммосов Владимир Михайлович, кол. сов., Ярославский Губернский Тюремный Инспектор, Почетный Мировой Судья	СОСТОЯТ	43	Окончил курс наук в Киевском университете с дипломом 2-й ст.		
Высоцкий Георгий Николаевич, кол. сов., ревизор Лесонасаждения		48	Получил высшее образование в лесном институте	Лично ему принадлежащее имение 718 дес.	
Глазенап Георгий Александрович, генерал-майор в отставке. Состоял в должности Почетного Мирового Судьи		60	Воспитывался в Пажеском Его Императорского Величества корпусе и окончил полный курс.	На праве собственности 1307 д.	
Кочубей Василий Петрович, Церемониймейстер Высочайшего Двора, Почетный Мировой Судья		45	Имеет свидетельство об окончании курса наук физико-математического факультета при С.-Петербургском университете	На правах собственности 215 дес. И в других уездах Черниговской губернии 14000 дес.	
Кочубей Петр Васильевич		34	Окончил курс наук в С.-Петербургском университете	На праве собственности 354 дес. и у родителей 3500 дес.	
Маркович Пармен Парменович, Надв. Сов.		49	Окончил курс наук в Московском сел.-хозяйственном институте	На праве собственности 439 дес. и в Пирятинском уезде Полтавской губ. 475 дес.	
Маркович Николай Парменович, Камер-Юнкер Высочайшего Двора, Надв. Сов., Глуховский уездный Предводитель дворянства и Почетный Мировой Судья по Глуховскому уезду		45	Окончил курс наук в Харьковском университете	На праве собственности 855 дес.	
Малченко Порфирий Михайлович, Ст. Сов., Председатель Глуховской уездной Земской Управы, Почетный Мировой Судья		55	Окончил курс наук в Киевском университете	453 дес.	
Спановский Яков Степанович, Дейст. Ст. Сов., товарищ Председателя Черниговского Округного Суда		69	Окончил курс наук в Московском университете	На праве собственности 625 дес.	
Снежков Василий Николаевич, Надв. Сов., Глуховский Городской Голова и Почетный Мировой Судья по Глуховскому уезду		49	Окончил Чугуевское Пехотное юнкерское училище	На праве собственности 235 дес. и в Путивльском, Курской губ., уезде 980 дес.	
Толмачев Павел Николаевич, Ст. Сов., Почетный Мировой Судья		68	Воспитывался в гимназии	На праве собственности 653 дес.	
Тарасов Яков Евграфович, Дворянин		60	Окончил курс наук в С.-Петербургской медико-хирургической академии	На праве собственности 462 дес.	
Терещенко Михаил Иванович, Потомств. двор.		27	Окончил курс наук при Московском университете с дипломом 1-й степени	На праве собственности 770 дес.	

Список лиц, имеющих быть избранными в должности Участковых Мирowych Судей по Глуховскому Судебно-Мировому Округу, на основании Высочайше утвержденного 15-го июня 1912 года закона о преобразовании местного суда

Составлен Глуховским уездным предводителем дворянства 30-го июля 1913 г.

Чин или звание, имя, отчество и фамилия, какую должность занимает или находится в отставке (Учр. Суд. Устан. Ст. 42 и 49)	Состоит в Российском подданстве	Сколько имеет от роду лет	Получил образование в высших или средних учебных заведениях, и если нет, то выдержал соответствующее испытание или прослужил и сколько лет на должности при исправлении которых мог приобрести практические сведения в производстве судебных дел. (Учр. Суд. Т. 2, полож. Суд. Уст. Ст. 19)	Каким имуществом, какого размера и ценности и в каком уезде владеют внесенные в список лица, или их жены, или родители с показанием кто именно из сих лиц владеет имуществом (Учр. Суд. Ст. 19 и 3, ст. 20)	Были в виду особого присутствия удостоверения, что внесенные в список лица, не подвергались одному из случаев, указанных в 21 ст. Учр. Суд. Уст. И если было по сему предмету сомнение, то в чем именно и как разрешено
Александрович Федор Иванович, Кол. Сов., Глуховский Городовой врач	СОСТОЯТ	53	Окончил курс наук по медицинскому факультету при Киевском университете	На праве собственности 340 дес.	
Александрович Александр Иванович, товарищ Прокурора Киевской Судебной Палаты		45	Окончил курс наук в Киевском университете	На праве собственности 345 дес.	
Александрович Илья Иванович, профессор Императорского Томского университета		50	Окончил курс наук в Харьковском университете	На праве собственности 350 дес.	
Александрович Виктор Иванович, помощник Акцизного надзирателя		44	Окончил Демидовский юридический лицей	На праве собственности 342 дес.	
Бек Евгений Петрович, Штабс-Ротмистр, Земский Начальник 1-уч. Глуховского уезда		53	Окончил Тверское кавалерийское училище	На праве собственности 241 дес.	
Говорун Иван Васильевич, Ст. Сов., Уездный Член Окружного суда по Суджанскому уезду Курской губернии		61	Окончил курс наук по юридическому факультету при университете	На праве собственности 278 дес.	
Гудим-Левкович Владимир Порфирьевич, Уездный член Киевского Окружного Суда		63	Окончил курс наук при университете по юридическому факультету	На праве собственности 385 дес.	
Дорошенко Федор Яковлевич, Надв. Сов., Земский начальник 4-уч. Глуховского уезда		57	Окончил пехотное юнкерское училище	На праве собственности 212 дес.	
Дорошенко Петр Яковлевич, Действ. Ст. Сов.		55	Окончил курс наук в Киевском университете на медицинском факультете	На праве собственности 207 дес.	
Литвинов Владимир Петрович, Кол. Сов., Член Минского Окружного Суда, и д. Товарища Председателя того же Суда		48	Окончил курс наук по юридическому факультету при Киевском университете	На праве собственности 212 дес.	
Литвинов Сергей Петрович, двор. Состоит в числе присяжных поверенных при Нежинском Окружном Суде		37	Окончил курс наук при Киевском университете по юридическому факультету	На праве собственности 227 дес.	

Нарбут Иван Яковлевич двор., состоит в должности Земского Начальника более 6-ти лет	СОСТОЯТ	53	Окончил гимназию	На праве собственности 255 дес.	
Пашенко-Синицкий Василий Андреевич, Кол. Сов., занимает должность Городского Судьи г. Кролевца		45	Окончил курс юридических наук при университете	На праве собственности 232 дес.	
Радченко Дмитрий Николаевич, Кол. Сов., Податной Инспектор Глуховского уезда		45	Воспитывался в Демидовском лицее в г. Ярославле	На праве собственности 383 дес.	
Спановский Стефан Яковлевич, двор., товарищ прокурора Нежинского Окружного Суда		37	Окончил курс наук в университете по юридическому факультету	Отец имеет на праве собственности 625 дес.	
Слепушкин Владимир Степанович, двор., состоит в должности Земского Начальника по Новгородсеверскому уезду		41	Окончил университет	На праве собственности 258 дес.	
Толмачев Николай Павлович, потом. двор.		28	Окончил полный курс математических наук при университете в С.-Петербурге	Отец имеет 653 дес.	

Як губернатор, так і приватні та посадові особи, побачивши неправильності у складеному списку, повідомляли свої зауваження та скарги повітовим земським зборам. При цьому губернатор міг робити зауваження тільки на неправильне внесення когонебудь у список, а інші особи могли приносити скарги й на пропуски у списках, а також заяви про відмову від обрання. Так, 17.01.1888 р. до Глухівських повітових зборів надійшло зауваження Чернігівського губернатора за № 4623 про неправильне внесення до списку осіб, що мають право на заміщення посади дільничного мирового судді, колезького секретаря М.О. Фон-Дер-Бріггена та титулованого радника І.Ф. Дочевського. Розглянувши зауваження Чернігівського губернатора, земські збори постановили М.О. Фон-Дер-Бріггена

та І.Ф. Дочевського зі списку виключити [8, 98–99].

Самі вибори проводилися наявними гласними шляхом балотування, якому підлягали всі особи, що були зазначені у виправленому зборами списку. Слід відзначити, що сам спосіб балотування (шарами, записками чи голосами) законодавчо не визначався, а передавався на вирішення самих земських зборів. Обраними вважалися ті особи, які отримали більше виборчих голосів, ніж невиборчих [16, 52]. Про проведення виборів складався журнал, який підписувався головою та секретарем зборів, членами земської управи та всіма наявними членами зборів. Такі ж правила діяли й стосовно виборів мирових суддів у міських думах. У третій таблиці наведений список осіб, обраних у дільничні та почесні мирові судді по Глухівському повіту Чернігівської губернії в 1872 р.

Таблиця 3

Список лиц, избранных в должности участковых и почетных мировых судей в Глуховском уезде Черниговской губернии в 1872 г. [7, 109–111]

№	Чин или звание, имя, отчество и фамилия	Избирательных	Неизбирательных
1.	Коллежский Секретарь Владимир Кириллович Лазаревич	19	8
2.	Коллежский Секретарь Николай Григорьевич Радченко	22	5
3.	Надворный Советник Александр Герасимович Трофименко	17	10
4.	Поручик Павел Николаевич Толмачов	14	13
В почетные мировые судьи			
№	Чин или звание, имя, отчество и фамилия	Избирательных	Неизбирательных
1.	Гвардии Штабс-Капитан Николай Иванович Неплюев	23	4
2.	Штабс-Ротмистр Владимир Иванович Туманский	20	7
3.	Коллежский Регистратор Федор Дмитриевич Красовский	26	1
4.	Губернский Секретарь Пармен Андреевич Маркович	24	3
5.	Штабс-Капитан А.М. Миклашевский	24	3

6.	Надворный Советник С.Я. Спановский	24	3
7.	Статский Советник А.Д. Карпека	23	4
8.	Статский Советник И.Д. Красовский	19	8
9.	Статский Советник И.М. Судиенко	26	1
10.	Статский Советник В.А. Кочубей	19	8
11.	Надворный Советник И.М. Скоропадский	22	5
12.	Тайный Советник В.И. Тимковский	24	3
13.	Потомственный Дворянин Н.А. Терещенко	24	3
14.	Гвардии Капитан А.П. Шечков	23	4
15.	Дворянин Ф.А. Терещенко	22	5
16.	Дворянин С.А. Терещенко	19	8
17.	Почетный Мировой Судья Г.Е. Беловский	16	11
18.	Штабс-Капитан П.В. Клочков	22	5
19.	Штабс-Капитан Б.Я. Шемшуков	18	9

Проведенням виборів земські повітові збори (або міська дума) закінчували свою діяльність, а подальша організація мирового суду переходила до голови зборів та першого департаменту Сенату [16, 54].

Відповідно до положень «Учреждения судебных установлений» – однієї з частин Судових статутів 1864 р. – проголошувалося, що мирові судді перебувають у повітах та містах. Повіт з усіма містами у ньому становив мировий округ, який розподілявся на мирові дільниці, число котрих визначалося особливим розкладом [16, 32–33]. У

кожній мировій дільниці знаходився дільничний мировий суддя [16, 34], тут же розташовувалася його камера. Кожен суддя був зобов'язаний відправляти правосуддя тільки у своїй дільниці. Прикріплений таким чином до своєї дільниці, мировий суддя мав час й змогу познайомитися з місцевими жителями, з'ясувати їх потреби, що було неабияк важливо для успішного здійснення своїх обов'язків. Так, наприклад, у 1878 р. дільничні мирові судді, обрані Глухівськими повітовими зборами на наступне трьохріччя, розподілили мирові дільниці

Мирові судді Глухівського повіту серед земських чиновників. Фото кінця XIX ст.

в Глухівському повіті наступним чином: першу дільницю отримав А.Г. Трофименко, другу – М.Г. Радченко, третю – В.К. Лазаревич, четверту – М.П. Толмачов [13, 51].

Слід відзначити, що у Глухівському мировому окрузі Чернігівської губернії земські повітові збори, на які безпосередньо покладався обов'язок по грошовому утриманню мирового суду, дбайливо ставилися до його потреб, розуміючи важливість цього інституту для місцевого життя. Мабуть саме тому мирові судді тут отримували досить велику винагороду за виконання своїх обов'язків. Наприклад, у 1878 р. земські повітові збори своєю постановою призначили заробітну плату Глухівським мировим суддям наступним чином: судді 1-ої дільниці – 2200 рублів, іншим трьом – 1800 рублів [6, 38].

За свідченням сучасників, мирові суди та мирові судді з перших днів роботи отримали підтримку і авторитет у широких верств населення завдяки доступності, швидкому розгляду справ, рівноправності учасників судового процесу. Досить промовисто характеризував роботу перших мирових суддів А. Коні: «У мирового в действительности совершался суд скорый, а личные действия первых судей служили ручательством, что он не только скорый, но и правый в пределах человеческого разумения и вместе с тем милостивый...» [10, 192].

Незважаючи на це, інститут мирових суддів мав свої недоліки, серед яких слід назвати недостатній професіоналізм, політизацію процесу виборів мирових суддів і відсутність злагодженої взаємодії з іншими судами. Починаючи з 70-х років XIX ст., мировий суд став предметом численних дискусій як у консервативних, так і ліберальних колах тодішнього суспільства. Однак якщо ліберали дискутували з метою удосконалення його роботи, то консерватори – ліквідації. Уряд пішов іншим шляхом – ліквідував мирові суди, створивши натомість інститут земських дільничних начальників із змішаною адміністративно-судовою компетенцією, чим було порушено головні принципи судової реформи – відокремлення судової влади від адміністративної, самостійність судової влади, незмінність і безстановість суддів. Так, 2 липня 1889 р. Олександр III затвердив Закон «Про земських дільничних начальників», а 29 грудня – «Правила про провадження судових справ, підвідомчих земським начальникам та міським суддям» [1, 131]. Замість мирових суддів на Лівобережній Україні створювалася нова складна система судових органів, низовими ланками якої були земський начальник, міський суддя, повітовий член окружного суду. Законом від 15 червня 1912 р. «Про перетворення місцевого суду» у Російській імперії поновлювався інститут мирових суддів. У зв'язку з цим судові функції земських начальників скасовувалися. На місця продовжувала діяти стара судова система з

дільничними мировими судами та з'їздами мирових суддів як апеляційною інстанцією.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що судова система за судовою реформою 1864 р. мала прогресивне значення, бо вона змінила вкрай роздроблену систему судів (суди по станах, по роду справ, з безліччю інстанцій, слідчі функції здійснювала поліція і т. п.). Як вказували сучасники судової реформи та її дослідники, мировим судам та мировим суддям вдалося ліквідувати недовіру населення до судової влади, впливати на нього юридичними, економічними та виховними чинниками, стати провідником законності, нової правової культури, сприяти захисту особи, її прав, свобод та інтересів.

Посилання

1. Боярська З.І. Історія держави і права України: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2001. – 280 с.
2. Васильовський Е.В. Курс гражданского процесса. – Т. 1. – М., 1913. – 572 с.
3. Виленский Б.В. Судебная реформа и контрреформа в России. – Саратов: Приволж. кн. изд-во, 1969. – 400 с.
4. Гессен И.В. Великие реформы 60-х гг. в прошлом и настоящем. Судебная реформа. – СПб.: Тип. – Литогр. Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1905. – 267 с.
5. Джаншиев Г.А. Эпоха великих реформ. Исторические справки. 4-е изд. // Судебная реформа 1864 г. – СПб., 1907. – С. 420–425.
6. Журналы Глуховского уездного земского собрания. Очередных заседаний 1878 года. – Глухов: Печатня Шумицкого, 1879. – 212 с.
7. Журналы Глуховского уездного земского собрания. Очередных заседаний 1872 года. – Глухов: Печатня Шумицкого, 1873. – 116 с.
8. Журналы Глуховского уездного земского собрания. Очередного заседания 1888 года. – Чернигов: Типография Губернского Правления, 1889. – 115 с.
9. Історія державної служби в Україні: у 5 т. / відп. ред. Т.В. Мотренко, В.А. Смолій; упорядники: Г.В. Боряк, Л.Я. Демченко та ін.; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії України НАН України. – К.: Ніка-Центр, 2009. – Т. 4: Документи і матеріали. 1775–1913. – 872 с.
10. Кони А.Ф. Отцы и дети судебной реформы (к 50-летию Судебных Уставов). – М.: Тип. т-ва И.Д. Сытина, 1914. – 295 с.
11. Мокринский С.П. Выборный мировой суд. – Пг.: Сенат. тип., 1914. – 66 с.
12. Окунев Н. К вопросу об образовательном цензе и продолжительности службы мировых судей // Журн. Мин-ва юст. – 1896. – № 2. – С. 207–212.
13. Памятная книга на 1878 год. – Чернигов: Типография Губернского правления, 1878. – 175 с.
14. Список лиц, имеющих быть избранным в должности Мировых Судей по Глуховскому Судебно-Мировому Округу // Черниговские губернские ведомости. – 1913. – (Без пагінації).
15. Уортман Р.С. Властители и судьи: развитие правового создания в имперской России. – М., 2004. – 520 с.
16. Учреждение судебных установлений // Судебные уставы с изложением рассуждений, на коих они основаны 20 ноября 1864 года. Второе дополненное издание. – СПб.: Изд-во Гос. Канцелярии, 1867. – 567 с.
17. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. В 2-х томах. Издание третье. Т. 1. – СПб.: Альфа, 1996. – 552 с.
18. Чехович В.А. Мировой суд // Юридична енциклопедія. – К.: Українська енциклопедія, 2001. – Т. 3. – С. 628.

19. Шигаль Д.А. Організаційні особливості інституту мирових суддів, введеного за судовою реформою 1864 р. на території українських губерній // Проблеми законності. Вип. 82. – Х.: Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого, 2006. – С. 21–27.

Мельник М.А. К истории мировых судов Глуховского уезда (конец XIX – начало XX в.)

В статье рассматривается процесс создания института мировых судов после судебной реформы 1864. Исследованы порядок выборов мировых судей и проанализированы нормативные положения «Учреждения судебных установлений» 1864 г., материалы журналов земских уездных собраний Глуховского уезда Черниговской губернии.

Ключевые слова: реформа, мировые суды, мировые судьи, Российская империя.

Melnyk M.O. To the history of magistrate courts of the Hlukhiv district (the end of XIX – the beginning of XX cen.)

In article process of formation and functioning of magistrate courts after judicial reform 1864 is considered, an order of elections of magistrates are investigated and the standard provisions of «Institutions of Judicial Establishments» 1864, materials of magazines of territorial district meetings of the Hlukhiv district of the Chernihiv province are analysed.

Key words: reform, magistrate courts, magistrates, Russian Empire.

10.04.2015 р.

УДК: 94(477.51):61(091) «18/19»

Н.Б. Реброва

ВНЕСОК ГОЛОВИ ГЛУХІВСЬКИХ ПОВІТОВИХ ЗБОРІВ ВАСИЛЯ ПЕТРОВИЧА КОЧУБЕЯ У СТАНОВЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ В ПОВІТІ

Досліджується внесок Василя Петровича Кочубея у становлення медичної допомоги в Глухівському повіті в кінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: Василь Петрович Кочубей, Глухівські повітові земські збори, інфекційна лікарня.

Постать Василя Петровича Кочубея на сьогоднішній день мало відома українському загалу, хоча його родина до самого 1918 р. була невід'ємно пов'язана з Україною, відіграючи значну роль у всіх сферах життя держави. Особливим місцем для родини була Чернігівщина. Землі, які отримав свого часу Василь Леонтійович, стали для Кочубеїв родинними осередками. Основні володіння Василя Петровича в Чернігівській губернії зосереджувались у Глухівському, Новгород-Сіверському, Конотопському повітах; він був останнім із родини власником батуринської садиби Кочубеїв в кінці XIX – на початку XX ст. Василь Петрович Кочубей відіграв значну роль у становленні земства на Чернігівщині

упродовж перебування на посаді голови Глухівських повітових зборів з 1897 по 1904 рр. Зауважимо, що протягом років головування він був присутнім на всіх засіданнях Глухівських повітових зборів.

Гласні відмічали, що вже в перший рік головування Василь Петрович проявив себе, як людина принципова і відповідальна. На засіданнях він систематично піднімав питання належного медичного забезпечення повіту, намагався всебічно обговорювати і, відповідно, їх вирішувати. Не дивлячись на бажання, які виникали у деяких гласних, Василь Петрович Кочубей був категорично проти прийняття швидких рішень і завжди наполягав, щоб питання були попередньо проаналізовані профільними комісіями: «Я вообще против того, чтобы такие вопросы, затрагивающие интересы населения, рассматривались в экстренном Собрании; такие вопросы должны подлежать обсуждению» [1, 76].

Вважаючи становлення належного медичного обслуговування пріоритетним завданням, у перший же рік головування Василь Петрович увійшов до складу земської комісії з медицини. І з цього ж, 1897 р., комісія вже працювала під керівництвом В.П. Кочубея – його одногосно обрали головою комісії.

На засіданні Глухівських повітових зборів 30 вересня 1897 р. розглядалися результати 6-го з'їзду земських лікарів в м. Чернігові, який аналізував доповідь про реальний стан медицини в Глухівському повіті, підготовлену глухівським лікарем П.Я. Дорошенком. З'їзд змушений був констатувати низький рівень розвитку земської медицини на Глухівщині і виробив рекомендації для покращення стану справ, які передбачали наступне: заснування при управі санітарної ради; відміну плати за лікування; влаштування лікарень і покращення амбулаторій при дільницях; зменшення самостійної фельдшерської діяльності в повіті тощо. Єдиним позитивним моментом у повіті, на думку з'їзду, була робота Глухівської земської лікарні та сільських опікунств.

Наголошуючи на прямому зв'язку між рівнем професійної підготовки спеціалістів і якістю послуг, на засіданні Глухівських повітових зборів 1897 р. за ініціативи Василя Петровича Кочубея було ухвалене рішення про забезпечення повіту п'ятьма кваліфікованими акушерками (*станом на 1897 р. в повіті працювала 1 акушерка*) – випускницями медичних закладів, які надають належний рівень освіти, визначений розмір їх утримання в сумі 300 руб. на рік з перспективою збільшення до 400 руб. В подальшому Василь Петрович змушений був визнавати, що кваліфіковані фельдшериці-акушерки не виявляють бажання їхати до Глухова, але поставивши перед собою мету надання населенню належної медичної допомоги, запропонував збільшити оклади кваліфікованим спеціалістам.